

Stav protivzdušné obrany státu v roce 1987

28.5.2024 - Jan Šach | Vojenský historický ústav Praha

V listopadu 1987 projednalo velení Československé lidové armády stav a účinnost pohotovostního systému protivzdušné obrany státu (PVOS) v reakci na odborné shromáždění velitelů protivzdušné obrany členských států Varšavské smlouvy konané v září 1987 a navrhlo změny k jeho dalšímu zlepšení.

Hlavním úkolem pohotovostního systému PVOS bylo zajistit nedotknutelnost vzdušného prostoru Československa především proti vojenským letadlům zemí Severoatlantické aliance. Jeho plnění vyžadovalo stále větší úsilí, neboť neustále narůstala činnost letectva NATO. Projevovala se zvýšením počtu cílů působících v bezprostřední blízkosti československé státní hranice, tak i v komplexní průzkumné činnosti. Ve srovnání s rokem 1985 vzrostla letecká činnost nad západní částí Německa a nad územím Rakouska v roce 1986 o 18 procent. Přesto od narušení vojenským vrtulníkem dne 20. dubna 1984 nedošlo k žádnému dalšímu narušení vzdušného prostoru Československa vojenským letounem. Nedostatky přetrvávaly v zásazích proti sportovním letadlům letící na malých a přízemních výškách.

V pásmu proti Československu bylo v hotovostních silách taktického letectva NATO udržováno 31 letounů, z toho 24 nosičů jaderných zbraní a 7 stíhacích letounů s dobou pohotovosti ke vzletu 5 – 15 minut a příletovou dobou ke státní hranici 9 – 60 minut. Letounový park tvořily převážně letadla moderních typů TORNADO, F-16C a D a Mirage 2000. Všechny tyto typy byly schopny operovat za ztížených podmínek ve dne i v noci v přízemních výškách 50 – 100 metrů.

Velení NATO pokračovalo v intenzivním průzkumu území Československa a Německé demokratické republiky s cílem zjišťovat a sledovat systém protivzdušné obrany a systém velení spojení. Průzkumné lety se snažily odhalit bojovou pohotovost vojsk a postupně vyčerpat a unavit pohotovostní systém PVOS. Průzkumná činnost byla prováděna od letounů typu U2, SR-71 až po dvoumotorový turbovrtulový Beechcraft RC-12D či Grumman RV-1. Jejich lety trvaly 4 – 6 hodin denně. Průzkumné lety často spojené až s provokačními prvky činnosti vedlo vojskové letectvo v příhraničním prostoru Československa bitevními vrtulníky AH-1S Cobra nebo průzkumnými vrtulníky OH-58A Kiowa. Podél státní hranice působilo 15 – 20 vrtulníků za den. Vojskové letectvo armád USA a Německa bylo dislokováno na letištích ve vzdálenosti 20 – 250 kilometrů od státní hranice. Bojové normy umožňovaly vzlet až 50 procent sil vojskového letectva do 120 minut. Bitevní a průzkumné vrtulníky byly schopny startovat do 30 minut s příletovou dobou k hranici mezi 12 – 36 minutami.

V roce 1986 bylo zjištěno nad západním územím Německa a Rakouska 170 684 cílů, z toho bylo 1386 průzkumných letů. Na 6535 cílů byla vyčleněnými silami a prostředky pohotovostního systému prováděna nějaká opatření, což ve srovnání s rokem 1982 představovalo nárůst o 50 procent.

Spolupráce československého armády s vojsky Varšavské smlouvy

Vojsko protivzdušné obrany státu spolupracovalo s vyčleněnými silami a prostředky vojska protivzdušné obrany Západního vojenského okruhu, 10. letecké armády a protivzdušné obrany a letectva Střední skupiny vojsk. Všechny tyto síly a prostředky působily v rámci jednotného systému protivzdušné obrany států Varšavské smlouvy. Do pohotovostního systému PVOS bylo vyčleněno 60 velitelských stanovišť útvarů, svazků a svazů, 37 protiletadlových raketových oddílů nebo baterií, 11 protiletadlových čet, 20 letounů – z toho 6 letounů L-39ZA, 8 vrtulníků, 42 radiotechnických rot a

199 pozorovacích hlásek. Na signál PŘÍLIV mohl být pohotovostní systém posílen o dalších 20 letadel. Kromě toho byly do něj předávány informace o vzdušné situaci v prostoru státní hranice od hlídek Pohraniční stráže a 7. radiotechnické brigády zvláštního určení. Každodenní nepřetržitou 24 hodinovou službu vykonávalo 4660 vojáků, z toho 64 procent příslušníků PVOS, 16 procent vojáků protivzdušné obrany Západního vojenského okruhu, 7 procent 10. letecké armády a 13 procent příslušníků Střední skupiny vojsk. Pohotovostní systém PVOS byl schopen zničit 28 cílů a po posílení až 32 cílů.

Ke zjišťování vzdušných cílů byl prováděn radiolokační, rádiový, radiotechnický a vizuální průzkum. Základním druhem byl radiolokační průzkum, který se prováděl 38 radiotechnickými rotami PVOS, dvěma rotami vojska protivzdušné obrany Západního vojenského okruhu a dvěma rotami vojska protivzdušné obrany Střední skupiny vojsk. Současně pracovalo 25 – 30 radiolokátorů, jež vytvářely hotovostní radiolokační pole s důrazem na západní část Německa a Rakouska. Souvislé radiolokační pole se budovalo od výšky 300 – 500 metrů. Pro výšku 100 metrů existovalo radiolokační pole vzhledem k výrazné členitosti terénu pouze ohniskově. Pohotovostní systém PVOS doplňovaly pozorovací hlásky. Vizuální průzkum se prováděl především na malých a přízemních výškách s důrazem na hraniční pásma. K vedení vizuálního průzkumu bylo vyčleněno 199 pozorovacích hlásek, z toho 132 od PVOS, 57 od vojska protivzdušné obrany Západního vojenského okruhu a 10 od 10. letecké armády. Pozorovací hlásky nebyly vybaveny žádným technickým prostředkem pro přenos informací do automatizovaného systému velení, což nevytvářelo možnost pro včasné přijetí rozhodnutí o zásahu proti narušiteli. Lišila se i kvalita informací předávaných z hlásek. S vysokou hodnověrností o vzdušných cílech předávalo 67 pozorovacích hlásek od PVOS dislokovaných na státní hranici s Německem a Rakouskem a 21 pozorovacích hlásek aktivovaných u hotovostních jednotek protivzdušné obrany Západního vojenského okruhu. S nižší hodnověrností předávaly informace hlásky aktivované u radiotechnických rot PVOS, hotovostních protiletadlových raketových oddílů PVOS a na letištích. S nízkou hodnověrností předávaly informace pozorovací hlásky aktivované v 35 posádkách na teritoriu obou vojenských okruhů. Informace o přeletech státní hranice dodávala do pohotovostního systému také Pohraniční stráž. K upřesnění radiolokačního průzkumu byl prováděn rádiový a radiotechnický průzkum vyčleněnými silami 7. radiotechnického praporu REB, který prováděl průzkum pracujících palubních radiolokátorů, leteckého radionavigačního systému TACAN a rádiových hovorů v sítích velení vojskového letectva. Do pohotovostního systému předával informace i 78. radiotechnický prapor zvláštního určení, který radiotechnickým pátračem KRTP-81 RAMONA odposlouchával rádiové hovory taktického letectva a upřesňoval typy letounů.

Rychlost předávání informací

Předávání informací při automatizovaném způsobu vedení bojové činnosti byla doba předání od radiolokátoru na velitelské stanoviště divize PVOS 50 – 70 sekund, při neautomatizovaném způsobu (přímé spojení operátora radiolokátoru s kresličem velitelského stanoviště radiotechnického praporu) 90 – 120 sekund. Pozorovací hlásky PVOS zasazené na státní hranici byly schopny předávat informace od 60 do 120 sekund. Naopak hlásky umístěné v hloubce území Československa předávaly informace se zpožděním 8 – 10 minut i více. Prostředky REB dodávaly zprávy o vzdušné situaci do 2 minut a prostředky rádiového průzkumu do 2 až 5 minut. Radiotechnické jednotky byly schopny zjišťovat 10 – 20 cílů a radiotechnické brigády od 60 do 70 cílů.

Letectvo bylo hlavním aktivním prostředkem pohotovostního systému při zásazích proti narušitelům vzdušného prostoru. V případě nenadálého napadení vzdušnými prostředky protivníka bylo letectvo vyčleněné do pohotovostního systému schopné zahájit vedení bojové činnosti do 8 minut a zničit 4 letouny. Osádky letounů dislokovaných na příhraničních letištích v Dobřanech, Českých Budějovicích a v Brně mohly střetnout cíl s letouny MiG-21 a MiG-23 za 12 – 20 minut a s letadlem L-39ZA za 14 –

30 minut. U vrtulníků Mi-24 umístěných na ploše na Křiženci a na letišti v Malackách byla doba zásahu 15 – 30 minut. Z toho plynulo, že v případě narušení vzdušného prostoru mohl být cíl bez aktivního působení hotovostních sil po dobu minimálně 12 minut. V roce 1986 provedly vyčleněné síly letectva 1961 vzletů.

V protiletadlovém raketovém vojsku PVOS byla dokončena modernizace protiletadlového raketového kompletu S-75M VOLCHOV na typ M3. V roce 1985 posílil systém PVOS protiletadlový raketový komplet S-200 VEGA a v lednu 1987 byl do pohotovostního systému v prostoru Českých Budějovic zařazen 9. protiletadlový raketový pluk 9. tankové divize vyzbrojený systémem 2K12 KUB. Ničení letounů – narušitelů mohlo protiletadlové raketové vojsko zahájit za 4 – 8 minut. Protiletadlové raketové vojsko (bez systému S-200 VEGA) mohlo území Československa překrýt účinnou palbou na středních výškách z 63 procent, na výškách do 500 metrů na 32 procent a na výškách do 100 metrů na 10 procent. Ničení letounů v prostoru státní hranice na výšce 100 metrů bylo možné jen silami 4 protiletadlových raketových oddílů PVOS, 2 protiletadlových raketových baterií protivzdušné obrany Západního vojenského okruhu a četami vyzbrojené systémy S-2 a S-10. U bráněných míst Praha, Brno, Ostrava a Bratislava bylo zajištěno ničení cílů uceleným systémem palby od výšky 500 metrů.

Velení pohotovostního systému se uskutečňovalo centralizovaně z Ústředního velitelského stanoviště PVOS prostřednictvím velitelských stanovišť divizí PVOS a ostatních míst velení vyčleněných do pohotovostního systému pomocí linkových, radioreleových a rádiových pojítek. Pohotovost míst velení a naváděcích stanovišť byla zajištěna hotovostními směny, které řídili operační dozorčí. Postupně se na všech stupních velení zaváděly automatizované systémy velení, jež měly podstatným způsobem zkrátit čas průniku informace o vzdušných cílech i velení aktivním prostředkům pohotovostního systému. Od poloviny osmdesátých let se zkoumala možnost vybudovat integrovaný systém velení. Od roku 1987 byl vyvíjen systém MASIV (Malý automatizovaný systém integrovaného velení), jenž měl být experimentálně uveden do provozu mezi Ústředním velitelským stanovištěm a divizemi PVOS již koncem roku 1988. Tento systém však velmi rychle technicky zastaral a nikdy nebyl nasazen do běžného provozu.

Stav protivzdušné obrany státu pozitivně hodnocen velením Spojených ozbrojených sil

Stav systému protivzdušné obrany státu pozitivně hodnotilo velení Spojených ozbrojených sil (SOS). Velení SOS vyzvedlo skutečnost, že od roku 1984 nedošlo k narušení československého vzdušného prostoru vojenskými letadly a vrtulníky. Dále ocenilo nasazení hospodárnějších prostředků proti pomalým nízko letícím cílům – především letouny L-39ZA. Představitelé Spojeného velení poukázali i na dobrou organizaci součinnosti jednotlivých prvků pohotovostního systému a na využívání vlastních prostředků rádiového a radiotechnického průzkumu, včetně využití údajů od RAMONY, na systém našich pozorovacích hlásek a jeho dalšího využití.

Největší problémy přetrvávaly ve včasnosti a možnosti zjišťování a uvědomování cílů na malých výškách. Také některá opatření z padesátých let v zásahu proti civilním letounům ztratila své opodstatnění. Stávající předpis byl příliš mnohoznačný a umožňoval rozhodovat o zničení letounu od velitele divize PVOS po hotovostního pilota. Oddělení systému řízení letového provozu od pohotovostního systému PVOS se ukázalo jako vážným zásahem. Proto se doporučovalo ještě více prohloubit a ujednotit spolupráci mezi vojenským pohotovostním systémem a civilním jednotným řízením letového provozu. V neposlední řadě bylo navrhováno posílení směn u radiotechnického vojska. Přednostně byly doplněny prvosledového radiotechnické roty, aby mohly zajistit 16 hodinový provoz.

<https://www.vhu.cz/stav-protivzdusne-obrany-statu-v-roce-1987>